
Michel de Montaigne

O Demokrycie i Heraklicie

Źródło: *Próby*, ks. I, rozdz. L, przeł. T. Boy-Żeleński, Warszawa: PIW 1985, s. 389.

Demokryt i Heraklit byli to dwaj filozofowie, z których pierwszy, uważając stan człowieczy za czczy i pocieszny, ukazywał się publicznie jeno z twarzą pełną drwin i śmiechu: Heraklit, mając litość i współczucie dla tegoż stanu, nosił oblicze nieustannie smutne i oczy nabrzmiałe łzami:

...alter

Ridebat, quoties a limine moverat unum

Protuleratque pedem; flebat contrarius alter.

[„Pierwszy, ilekroć za próg wystawił swą nogę

Z domu idąc, już śmiał się, drugi zasię płakał!”

(Iuvenalis, *Satirae*, X, 28, tłum. E. Cięglewicz)]

Bardziej podoba mi się pierwsze usposobienie: nie dlatego, iż bardziej ucieszne jest śmianie się niż płakanie; ale że jest ono bardziej wzgardliwe i bardziej nas osądza niż drugie: owo zdaje mi się, że nigdy nie można dość nami wzgardzić wedle naszej wartości. Skarga i współczucie zmieszane są z niejakim poważaniem tego, co się żałuje: rze-

czy, z których się dworuje, uważa się za nic warte. Nie myślę, aby w nas było tyle nieszczęścia, ile próżności; ani tyle złośliwości, ile głupoty: nie jesteśmy tak pełni zła, co czczości; nie jesteśmy tak nieszczęśliwi, jak szpetni.

Tak Diogenes, który podrwiwał sobie cichcem, tocząc swą beczułkę i pokrzywiając się wielkiemu Aleksandrowi, w tym, iż oceniał nas jako muchy albo pęcherze pełne wiatru, bardziej był sędzią cierpkim i ostrym, a tym samym (wedle mego osądu) bardziej sprawiedliwym niż Tymon, nazwany „Nienawidzącym ludzi”; to bowiem, czego się nienawidzi, uważa się za coś. Ten życzył nam zła, przejęty był pragnieniem naszej zguby, unikał naszego towarzystwa jako niebezpiecznego, miał nas za złośliwe i skażone natury; tamten cenił nas tak mało, iż nie uważał, byśmy mogli pogniewać go albo skazić swą bliskością: unikał naszego towarzystwa nie z obawy, ale z lekceważenia: nie uważał nas za zdolnych do czynienia ani złego, ani dobrego.

Peter Paul Rubens,
Heraklit, płaczący filozof,
1636-1638, olej na płótnie,
Muzeum Narodowe Prado

Peter Paul Rubens,
Demokryt, śmiejący się filozof,
1636-1638, olej na płótnie,
Muzeum Narodowe Prado